

Heeft het agrarische markt- en prijsbeleid in de Euromarkt een integrerend of een desintegrerend effect?

A. M. BUNJES
A. KAPTEYN
C. H. M. SONNEMANS

De visie van Schmitt en Jarchow

In het Duitse tijdschrift *Agrarwirtschaft* zijn in het afgelopen jaar twee artikelen verschenen van de hand van Prof. Dr. G. Schmitt en G. Jarchow, respectievelijk hoogleraar en medewerker aan het „Institut für Agrarökonomie der Universität Göttingen”¹⁾ over de integratie van de landbouw in de Europese gemeenschap. Deze bijdragen zijn om tweeërlei reden interessant. In de eerste plaats wijken de conclusies van hun betogen sterk af van de meningen, die men in Nederland geneigd is zonder veel discussie te aanvaarden. In de tweede plaats vertegenwoordigt hun gedachtengang een denkwijze, die blijkens de persberichten²⁾ over het landbouwoverleg in de ministerraad van de Europese gemeenschap, door de Duitse minister van landbouw tot de zijne is gemaakt. Mede om deze redenen hebben wij het de moeite waard gevonden³⁾ de argumentatie van Schmitt en Jarchow nader te onderzoeken en hun conclusies aan de werkelijkheid te toetsen.

Zowel Schmitt als Jarchow stellen, dat de gemeenschappelijke agrarische markt- en prijspolitiek bij afwezigheid van een gemeenschappelijke economische en monetaire politiek in de Europese gemeenschap een desintegrerend effect heeft op de landbouwpolitiek en de landbouw in de lidstaten. Schmitt adstrueert dit als volgt: de lidstaten vertonen verschillen in niveau en ontwikkeling van hun economie. De verschillen in inkomen die hiermee samenhangen, dwingen met name de verder voortgeschreden staten tot een actieve inkomenspolitiek, om de verschillen tussen landbouwinkomen en inkomens buiten de landbouw niet te groot te laten worden. Vóór het ontstaan van de EEG waren de prijzen van landbouwproducten daarbij belangrijke instrumenten. Met de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt zijn deze instrumenten aan de nationale overheden ontnomen. Daarom zijn de lidstaten nu gedwongen om via voornamelijk agrarische structuurpolitieke maatregelen de inkomens in de landbouw op peil te houden. De verschillen in economische ontwikkeling veroorzaken op deze wijze verschillen in landbouwpolitiek. Deze divergentie noemt Schmitt desintegratie.

Jarchow concentreert zich voornamelijk op een andere, ook door Schmitt genoemde, bron van desintegratie, namelijk de verschillen in nominale ontwikkeling welke kostenverschillen veroorzaken tussen de diverse

landen en wisselkoersaanpassingen noodzakelijk maken, zolang de economische en monetaire integratie niet is voltooid. De re- en devaluaties veroorzaken, bij een gemeenschappelijke prijs in rekeneenheden, op korte termijn in de landbouw veranderingen in de bruto-opbrengst, welke in percentage gelijk zijn aan de herwaardering. De invloed op het netto-inkomen is waarschijnlijk nog groter. Dergelijke schokken zijn niet bevorderlijk voor de evenwichtige ontwikkeling van de landbouw in de Europese gemeenschap en verhogen de politieke druk om de gemeenschappelijke markt op een of andere wijze te ondergraven. Ook Jarchow is daarom, van mening dat van de gemeenschappelijke landbouwprijzen een desintegrerend effect uitgaat, zolang er verschillen in algemene economische ontwikkeling mogelijk blijven en plaatsvinden.

Beiden doen een voorstel om de desintegratie in te dammen door middel van het toelaten van verschillende landbouwprijsontwikkelingen in de lidstaten. Daartoe dienen weer heffingen aan de grenzen te worden ingesteld volgens bepaalde regels, die beogen de „terms of trade” van de landbouw in de lidstaten constant te houden. De desintegrerende krachten van de gemeenschappelijke markt- en prijspolitiek worden op deze manier onschadelijk gemaakt en men kan, door middel van institutionele voorzieningen, alvast een kader trachten te scheppen voor een gemeenschappelijk landbouwbeleid, als onderdeel van een gemeenschappelijke economische en monetaire politiek. Pas als deze laatste tot stand is gekomen, is een gemeenschappelijke landbouwprijs zonder desintegrerende effecten mogelijk.

Tot zover de visie van Schmitt en Jarchow, die, zoals gezegd, overeenstemt met de officiële Duitse houding t.o.v. de gemeenschappelijke landbouwmarkt.

¹⁾ Prof. Dr. G. Schmitt, *Offene Fragen der Europäischen Agrarpolitik*, *Agrarwirtschaft*, 1971, Heft 1; G. Jarchow, *Die Problematik gemeinsamer Agrarpreise beim derzeitigen Stand der wirtschafts- und währungspolitischen Integration in der E.W.G.*, *Agrarwirtschaft*, 1971, Heft 6.

²⁾ Vgl. *NRC-Handelsblad*, 2 oktober 1971.

³⁾ De auteurs zijn veel dank verschuldigd aan Prof. Dr. J. Horring, die hen tot het schrijven van dit artikel heeft aangespoord en door zijn waardevolle opmerkingen tot de uiteindelijke vorm heeft bijgedragen. De uitsluitende verantwoordelijkheid van de auteurs voor vorm en inhoud wordt hierdoor uiteraard niet aangetast.

Opzet van dit artikel

Voor een zinvolle bespreking van de genoemde problematiek is een omschrijving van het begrip integratie, en daarmee van het begrip desintegratie, allereerst noodzakelijk. Wij stellen een operationele definitie voor, die het mogelijk maakt te beoordelen of er van daadwerkelijke integratie sprake is. Volgens de klassieke economische theorie kenmerkt een geïntegreerde markt zich door een efficiënte en onder bepaalde voorwaarden zelfs optimale arbeidsverdeling. Wij zullen daarom spreken van integratie als de allocatie van produktiefactoren zich beweegt in de richting van het optimum en van desintegratie als de allocatie zich in tegenovergestelde richting beweegt. We zijn er ons van bewust, dat sommigen impliciet andere definities hanteren, doch menen dat het gegeven kenmerk het enige is, dat uit een oogpunt van economische theorie te rechtvaardigen is.

De auteurs streven ernaar in dit artikel een karakteristiek te geven van de ontwikkeling van de landbouw. Geprobeerd zal worden daarbij indicaties te verkrijgen over de integratie of desintegratie van de landbouw in de Europese gemeenschap onder het regime van een gemeenschappelijk markt- en prijsbeleid en over de rol die hierbij gespeeld wordt door de nationale overheden in verband met de nationale structuur en monetaire politiek. Tenslotte zal een beoordeling volgen van de alternatieven die door Schmitt en Jarchow zijn ontwikkeld.

Bij de interpretatie van de cijfers die in dit artikel worden gebruikt, dient rekening te worden gehouden met het feit dat deze cijfers in het algemeen te summier zijn, op een te korte periode betrekking hebben en teveel geaggregeerd zijn om te kunnen dienen als bewijs voor bepaalde geponeerde stellingen; niettemin lijkt het gebruikte cijfermateriaal de getrokken conclusies te ondersteunen. Ter vergemakkelijking van de interpretatie van de cijfers volgen hieronder enige belangrijke kendata over de ontwikkeling van de monetaire situatie in Europa en de afspraken over gemeenschappelijke marktverordeningen ⁴⁾:

- 1958: het Verdrag van Rome treedt in werking;
- 1958: Frankrijk devalueert met 17,6%;
- 1961: Duitsland revalueert met 5%;
- 1961: Nederland revalueert met 5%;
- 1962: eerste afspraken van de lidstaten over gemeenschappelijk te nemen marktmaatregelen voor de produktgroepen: graan en graanprodukten, varkens en varkensvlees, pluimvee en eieren, fruit en groenten;
- 1967: de lidstaten voeren een gemeenschappelijk prijsbeleid in voor de produktgroepen: melk- en zuivelprodukten, rund- en kalfsvlees, fruit en groenten;
- 1969: Duitsland revalueert met 9,3%;
- 1969: Frankrijk devalueert met 12,5%;
- 1971: Duitsland stelt een zwevende koers in;
- 1971: Nederland stelt een zwevende koers in.

De gemeenschappelijke prijs en de allocatie van de landbouwproductie

De landbouwsector onderscheidt zich wat betreft de prijsconcurrentie binnen de gemeenschap slechts in één belangrijk opzicht van de andere sectoren. Voor de meeste landbouwprodukten bestaat een minimumprijs, de interventieprijs. Bijzondere gevallen daargelaten, kenmerkt de industriële sector zich daardoor, dat de prijsconcurrentie elke prijs mogelijk maakt, die de laagstprijszende fabrikant verantwoord vindt, zonder in strijd

te komen met de gestelde regels voor de mededinging. Met name bij grote kostprijsverschillen kan daarom de prijs gemakkelijk tot beneden de kostprijs van de duurder producerende fabrieken dalen. Via de afzetmarkt veroorzaakt dit op langere termijn uiteraard een beweging van de industriële produktie naar de efficiëntste methoden en de meest geschikte regio's.

In de landbouw vindt een soortgelijke herallocatie plaats. Deze wordt echter niet alleen veroorzaakt door het feit dat vele producenten niet meer in staat zijn tegen de geldende marktprijs te concurreren, maar ook en vooral door verandering in prijsverhoudingen en prijsniveaus van de produktiemiddelen. De aanpassing in de landbouw vindt grotendeels via de kosten plaats. Twee van de belangrijkste kostensoorten willen we hierbij expliciet vermelden.

De eerste is de „opportunity cost“ van arbeid. In landen met een grote arbeidsproduktiviteit en hoge lonen in bijvoorbeeld de verwerkende industrie, zullen veel mensen die voor het eerst op de arbeidsmarkt verschijnen, besluiten in de industrie te gaan werken in plaats van in de landbouw. Hiervoor is de aanwezigheid van industrie uiteraard een voorwaarde. Voorts kan voor de reeds in de landbouw werkzame loonarbeider het werken in de industrie een reëel alternatief zijn. Ook zullen de inkomenswensen van de agrarische ondernemers worden beïnvloed door de inkomens die in de industrie worden verdiend. Het inkomensniveau heeft twee effecten: (a) het is voordeliger om arbeidsintensieve produkten voort te brengen in de gebieden met een lage loonvoet en (b) bij een hogere loonvoet is het totale kostenniveau ook hoger, zodat de landbouw in een streek met hoge industrielonnen, ceteris paribus, eerder onrendabel is.

Een tweede belangrijke kostenbepalende factor is de zogenaamde landbouwstructuur. Deze wordt onder andere gekarakteriseerd door de grootte van de bedrijven, de kwaliteit van de grond, de afstand tot de markt enz. Vóór de totstandkoming van de EEG werden de prijzen voor de boeren grotendeels bepaald door de kostprijs, waarbij het inkomen van de boer bij de ene regering een wat hogere prioriteit had dan bij de andere. Deze kostprijs was een of ander gemiddelde, zodat binnen een land toch specialisatie optrad. Nu de EEG sinds enige jaren gemeenschappelijke prijzen kent, kan een regionale specialisatie over de grenzen heen worden verwacht. Op grond van de cijfers (zie tabel 1) kan men inderdaad het vermoeden uitspreken, dat een dergelijke specialisatie bezig is zich te voltrekken.

De prijsindices van de onderscheiden produktgroepen in diverse landen tonen een weinig systematische ontwikkeling. Het basisjaar is voor ons doel wat ongelukkig gekozen, namelijk één jaar voor de unificatie van de landbouwprizen. We zullen onze redeneringen baseren op de stelling dat de landbouwprizen sinds de unificatie niet meer significant divergeren. Deze stelling wordt door de gegeven prijsindices o.i. niet gefalsificeerd.

Laten wij als voorbeeld de ontwikkeling in Duitsland en Frankrijk beschouwen. Duitsland heeft relatief veel

⁴⁾ Ontleend aan *Selected agri-figures of the EEG*, Den Haag, 1970, blz. 44 en G. J. M. de Vries, *Economische eenwording, Intermediair*, jrg. 7, no. 27, blz. 13-15.

Tabel 1. De ontwikkeling van prijzen (A) en hoeveelheden (B) van landbouwprodukten in indexcijfers a)

Produkt-groep	Jaar	Duitsland		Frankrijk		Italië		Nederland		België	
		A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Plantaardige produkten	1966	100,0	94,8	100,0	108,7	100,0	107,9	100,0	116,3	100,0	101,9
	1967	87,6	115,5	106,5	120,8	106,6	118,5	94,1	133,8	86,9	124,0
	1968	93,2	111,6	108,4	129,5	99,6	112,2	85,6	131,5	79,0	121,1
	1969	107,4	106,7	113,0	122,1	110,6	116,1	100,8	134,1	90,8	121,4
	1970	—	—	123,6	—	—	—	110,2	—	104,4	—
Dierlijke produkten	1966	100,0	113,8	100,0	108,5	100,0	128,7	100,0	111,8	100,0	108,9
	1967	94,9	113,8	98,5	114,0	97,5	130,5	100,0	117,0	98,9	114,8
	1968	100,4	117,5	98,7	117,5	96,1	136,8	101,7	126,2	101,4	123,0
	1969	102,2	120,8	106,1	115,1	104,9	140,8	107,8	133,3	104,9	128,2
	1970	—	—	110,8	—	—	—	106,0	—	100,8	—
Algemeen indexcijfer	1966	100,0	107,7	100,0	108,4	100,0	115,2	100,0	113,4	100,0	106,4
	1967	93,2	118,9	100,5	116,6	103,5	122,7	98,8	123,1	96,4	117,9
	1968	98,6	117,5	101,3	121,8	98,4	120,8	98,3	128,1	96,7	122,3
	1969	103,4	118,1	108,0	117,7	108,6	124,7	106,3	133,4	101,9	125,8
	1970	—	—	114,4	—	—	—	107,0	—	101,5	—

a) Voor de prijzen is het basisjaar 1966; voor de hoeveelheden is het basisjaar 1963.

Bron: Rapport over de situatie van de landbouw in de EEG, 1970 en 1971, Brussel.

Tabel 2. Gemiddeld door de boer ontvangen prijzen, in guldens per 100 kg, voor 1961/1962

Produkten	Nederland	België	Duitsland	Italië	Frankrijk
Tarwe	30,10	33,30	37,80	38,30	29,40
Rogge	23,60	29,50	33,90	29,70	22,10
Gerst	27,40	31,40	38,20	25,20	22,80
Haver	25,20	24,90	31,20	22,90	21,40
Consumptieaardappelen	13,80	7,00	14,70	19,90	12,20
Suikerbieten, 16% suiker/ton	48,20	46,10	65,20	52,30	44,30
Runderen (levend gew.)	176,00	168,90	183,20	188,00	152,00
Varkens (levend gew.)	169,00	189,60	212,50	205,20	200,00
Melk (3,7% vet)	26,00	26,00	31,80	27,70	25,40
Eieren	165,00	238,50	277,40	282,20	249,30

Bron: EEG-Vademecum, Den Haag, 1963.

Tabel 3. De voor landbouwstructuurmaatregelen uitgetrokken begrotingsmiddelen en de agrarische bruto-productie in de lidstaten (in mln. rekeneenheden)

	Jaar	Duitsland	Frankrijk	Italië	Nederland	België
Structuurmaatregelen	1960	313	143	348	50	3 a)
	1967	604	580	503	91	23 b)
	1968	—	625	—	—	23
	1969	666	642	552	103	28
Bruto-productie	1968	5.167	8.331	8.323	1.766	1.165

a) Bron: Memorandum Plan-Mansholt, Deel F.

b) Bron: Rapport over de situatie van de landbouw in de EEG, 1970 en 1971, Brussel.

kleine bedrijven en Frankrijk relatief veel grote ⁵⁾). In zo'n situatie ligt het voor de hand, dat de produktie in het land met de kleine bedrijven (met vaak een structureel arbeidsoverschot) zich meer richt op de dierlijke produkten (meestal intensiever) en die in het land met de grote bedrijven op de meer extensieve graanteelt. Bovendien is de prijs van graan, die dienst doet als „non-factor input” van de dierlijke produktie, in Duitsland in de loop der jaren minder gestegen (zie ook tabel 2).

De volume-indices geven een dergelijke ontwikkeling te zien. Er zijn echter nog meer aspecten. Het indexcijfer voor de totale produktie vertoont voor Duitsland en Frankrijk een gelijksoortige ontwikkeling (tabel 1). Daar in Duitsland de dierlijke produktie sterker is toe-

genomen en deze aanzienlijk meer „non-factor input” vergt en waarschijnlijk niet minder kapitaal per werknemer dan de plantaardige produktie, is in dat land waarschijnlijk meer arbeid afgevloeid dan in Frankrijk ⁶⁾). Uit de cijfers voor de loonontwikkeling binnen en buiten de landbouw is dit laatste niet te verklaren, evenmin

⁵⁾ S. L. Louwes, Het EEG-landbouwbeleid, Preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, Den Haag, 1970, blz. 86.

⁶⁾ Eigenlijk zou men dit *direct* uit de cijfers moeten kunnen aflezen. In verband met de betrouwbaarheid van werkgelegenheidscijfers verkiezen wij deze *indirecte* redenering (de definitie van het begrip landbouwberoepsbevolking verschilt van land tot land).

uit het verloop van de prijsindex van produktiemiddelen. Deze cijfers zullen in een ander verband nog ter sprake komen (tabel 5 en 6).

Structurele ontwikkelingen zijn bij uitstek ontwikkelingen op lange termijn. We richten daarom de blik op verder teruggelegen perioden en vergelijken de prijzen van de landbouwprodukten van vóór de totstandkoming van de EEG.

We zien, dat de Duitse prijzen duidelijk hoger waren. Zoals hierboven reeds is opgemerkt, was de relatie met de toenmalige kostprijs waarschijnlijk vrij sterk. Bij het tot stand komen van een gemeenschappelijke prijs staat dan het inkomen van een Duitse boer onder een grotere druk dan dat van zijn Franse collega. Meer Duitse boeren zullen hun bedrijf beëindigen en anderen zullen proberen door inkrimping van de hoeveelheid ingezette produktiemiddelen (voornamelijk arbeid) een nieuw optimum te bereiken.

Met behulp van de gegeven cijfers kan men analoge redeneringen opzetten voor andere landen. *In het algemeen constateren we een beweging in de richting van een optimale arbeidsverdeling.*

De nationale landbouwpolitiek

Tot nu toe geeft ons betoog geen aanleiding tot het vermoeden dat de gemeenschappelijke prijspolitiek desintegratie in de hand werkt. Integendeel! Men kan echter betogen dat de nationale overheden de herallocatie tegen (moeten) gaan met behulp van geforceerde structuurpolitieke maatregelen om het inkomen in de landbouw in de zwakke streken op peil te houden⁷⁾. Tabel 3 is hiervoor illustratief.

Tabel 3 vermeldt de uitgaven t.b.v. de structuurpolitiek, door de nationale overheden gedaan, vóór en na de realisering van de gemeenschappelijke prijspolitiek (1960, resp. 1967, 1968 en 1969). Een verdere uitsplitsing naar onderdelen bleek geen verdere informatie op te leveren en is hier daarom achterwege gebleven. We nemen aanzienlijke verschillen per land waar in het quotiënt van de bruto-landbouwproduktie en de uitgaven. Deze verschillen betreffen de niveaus van de uitgaven. Het verloop in de tijd daarentegen vertoont weinig divergentie. Met name van 1967 tot 1969 bedraagt de toename van de uitgaven in alle lidstaten ongeveer 10%. De gemeenschappelijke prijspolitiek geeft kennelijk nog weinig aanleiding tot divergentie in de nationale politiek.

Uiteraard hebben de landen op de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt kunnen anticiperen. Een vergelijking van de uitgavenniveaus van 1960 en 1969 geeft echter evenmin steun aan de stelling van Schmitt. De gemeenschappelijke markt, of het vooruitzicht daarvan, heeft blijkens de cijfers nog niet geïnduceerd tot het versterken van de nationale structuurpolitiek in de agrarisch zwakke staten. Integendeel, wat opvalt is de sterke groei in Frankrijk, welk land zich juist kenmerkt door een landbouw met een gunstige kostenstructuur, zodat een geringere groei had mogen worden verwacht. Deze sterke groei van de Franse overheidsuitgaven t.b.v. de structuurpolitiek moet daarom waarschijnlijk aan andere oorzaken worden toegeschreven (wellicht de steun aan de gerepatrieerde Algerijnse kolonisten?).

Laten we desondanks ter wille van de redenering aannemen dat de lidstaten, die de prijs als instrument ten behoeve van hun inkomensbeleid moeten missen, steeds meer — afhankelijk van de inkomenspositie van de landbouw — overgaan tot het voeren van een structuurpolitiek⁸⁾. Volgens de enge economische omschrijving die wij van integratie hebben gegeven, werkt de nationale structuurpolitiek in dat geval inderdaad desintegrerend, daar zij een optimale allocatie tegengaat. Als we uitgaan van een wat ruimere opvatting van integratie en ook sociale en planologische aspecten in aanmerking nemen, dan kunnen we ons afvragen of een centrale Europese regering een duidelijk andere politiek zou voeren dan de huidige lidstaten. Het antwoord op deze vraag luidt dan onzes inziens ontkennend. Ook thans voeren de nationale overheden een gerichte politiek, die ten doel heeft in zwakke gebieden werkgelegenheid te scheppen en ontvolking tegen te gaan. De betreffende maatregelen zijn misschien niet altijd rationeel. We hebben de indruk, dat nog te vaak wordt geprobeerd de landbouw via geforceerde structuurmaatregelen tot nieuw leven te wekken, waar alternatieve werkgelegenheid en saneringsmaatregelen een sociaal meer aanvaardbare afvloeiing zouden hebben bevorderd. Wellicht speelt ideologie hierbij een rol. De gemeenschappelijke prijspolitiek kan voor een dergelijke gang van zaken echter niet verantwoordelijk worden gesteld. Zij heeft hoogstens invloed op de omvang van de structuurpolitiek, niet op de richting.

Een centrale Europese regering zou naar alle waarschijnlijkheid eveneens een politiek (moeten) voeren, die gericht is op steun aan zwakke gebieden door middel van structurele maatregelen (alternatieve werkgelegenheid, saneringsmaatregelen, cultuurtechnische maatregelen enz.). Deze politiek zou uiteraard niet precies dezelfde zijn als de huidige door de lidstaten gevoerde politiek. Naar wij hopen zou zij rationeler zijn. In grote lijnen verwachten wij echter van een centrale Europese regering een structuurpolitiek, die dezelfde differentiatie naar omvang per gebied en per produkt vertoont als het thans in de lidstaten gevoerde beleid. Het is een misvatting, dat een gemeenschappelijke economische politiek ook een uniforme moet zijn. *Vanuit het gezichtspunt dat wij hier uiteen hebben gezet, is het niet nodig het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid op te geven en te wachten tot de gemeenschappelijke economische politiek een feit is⁹⁾.*

De relatie tussen de landbouw en de overige sectoren der economie. De monetaire politiek

De algemene economische en monetaire situatie in de lidstaten heeft zich gedurende de afgelopen jaren verschillend ontwikkeld, zoals blijkt uit de tabellen 4, 5 en 6.

Concentreren wij ons weer op Duitsland en Frankrijk. De inflatie in Frankrijk was sterker, de lonen in de verwerkende industrie stegen sneller, doch de arbeids-

⁷⁾ Vlg. Schmitt, blz. 7.

⁸⁾ Vgl. Schmitt, blz. 4.

⁹⁾ C. J. Rijnvos, Perspectieven in de EEG, *Intermediair*, jrg. 7, no. 5, blz. 7.

Tabel 4. Prijnsindexcijfers van de consumptie door gezinshuishoudingen (nationale definities); veranderingen in procenten per jaar

Jaren	Duitsland	Frankrijk	Italië	Nederland	België	Periode van meting
1964	2,4	3,5	5,7	6,4	3,3	jan.-jan.
1965	3,3	2,4	4,4	3,7	4,6	idem
1966	3,9	2,8	3,0	5,8	4,3	idem
1967	1,8	3,0	3,0	3,1	2,5	idem
1968-1969	2,5	6,9	1,7	8,3	3,6	april-april
1969-1970	3,8	5,7	5,1	3,1	4,4	idem
1970-1971	4,8	5,1	4,7	7,5	3,7	idem

Bron: *De economische toestand van de gemeenschap*, kwartaalbericht van het Directoraat-Generaal van Economische en Financiële Zaken, Brussel, no. 4 van 1966, no. 4 van 1967, no. 3 en no. 4 van 1968, no. 2 van 1969 en no. 2 van 1971.

Tabel 5. De groei van de arbeidsproductiviteit (A) en de groei van de loonsom (B) in de verwerkende industrie; gemiddelde procentuele verandering per jaar

Jaren	Duitsland		Frankrijk		Italië		Nederland		België	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
1953/1968	5,2	7,9	4,2	9,2	5,2	6,7	5,5	9,1	4,3	6,2
1963/1968	5,8	7,7	5,1	9,1	6,6	7,9	6,9	10,8	4,5	8,7
1969	7,8	12,5	11,3	8,0	0,5	9,2	5,0	11,5	7,8	8,5
1970	3,6	12,8	4,6	10,5	4,4	21,7	5,5	12,0	3,6	11,0

Bron: Centraal Planbureau, *De Nederlandse economie in 1973*, deel I, Den Haag, blz. 17 en 21.

Tabel 6. Indexcijfers van lonen (A) en van prijzen van de produktiemiddelen (B) in de landbouw

Jaren	Duitsland		Frankrijk		Italië		Nederland		België	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
1966	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1967	102,0	100,2	107,0	100,7	108,0	102,8	109,7	100,0	105,8	101,9
1968	106,5	101,5	113,5	104,0	112,9	106,9	118,1	100,9	112,8	105,7
1969	118,7	104,5	—	109,0	122,8	109,4	131,3	102,7	119,8	105,7
1970	—	—	—	115,5	141,5	—	—	—	125,0 a)	109,3

a) Een raming; het basisjaar is 1966.

Bron: *Rapport over de situatie van de landbouw in de EEG, 1970 en 1971*, Brussel.

productiviteit in de verwerkende industrie steeg minder snel. De effecten van de laatste twee jaren, die een uitzondering vormen op de waargenomen trends, zijn nog niet geheel te overzien. Immers, in tegenstelling tot gemiddelden over een lange reeks jaren, zijn jaarcijfers zeer onderhevig aan incidentele invloeden.

Al deze cijfers wijzen erop, dat de concurrentiekracht van de Duitse economie elk jaar relatief groter werd. Voor zover tabel 6 enige conclusies toelaat, kunnen we zeggen dat de lonen in de landbouw en de prijzen van de produktiemiddelen in de landbouw deze ontwikkeling getrouw volgden¹⁰⁾. De concurrentiepositie van de Duitse landbouw werd aldus gunstig beïnvloed. Immers, in verhouding tot Frankrijk stegen de lonen in de Duitse industrie minder dan overeenkwam met de stijging van de arbeidsproductiviteit, zodat de zuigkracht van de industrie op de landbouwlonen minder sterk werkte dan in Frankrijk. Daarbij komt, dat de grotere inflatie in Frankrijk het reële inkomen aldaar nog verder aantastte. We kunnen daarom stellen, dat de verschillen in nominale ontwikkeling van de prijzen en lonen de werkelijke produktieverhoudingen hebben vertroebeld. Bij gelijke nominale ontwikkeling in Duitsland en Frankrijk zou de Duitse landbouw eerder de gevolgen hebben ondervonden van de relatief efficiënte industriële

productie, die ten eerste, via hoge industrielon en hun invloed op agrarische lonen, de kostenpositie van de landbouw verder verslechterd zou hebben en ten tweede het relatief achterblijven van de agrarische inkomens zou hebben verergerd.

Daar, bij een vrij handelsverkeer, een dergelijke divergentie niet onbeperkt kon doorgaan, was de correctie in de vorm van wisselkoersveranderingen onvermijdelijk. Deze kwamen in 1969 tot stand. Dergelijke correcties hebben bij vaste prijzen in rekeneenheden een schokwerking, die voor de landbouw in het revaluerende land onplezierig is. Daarom lijken ons overgangsmatregelen gerechtvaardigd. Echter, op de keper beschouwd, doet een wisselkoersverandering weinig anders dan scheefgegroeide verhoudingen recht trekken. De werkelijke problemen van de Duitse landbouw liggen daarom in zijn ongunstige structuur en vooral in de grote efficiency van de Duitse industrie, die geheel volgens de theorie een voortdurende verschuiving van de pro-

¹⁰⁾ Voor zover de tabel onvolledig is, beroepen wij ons op een soortgelijke opmerking van de Commissie van de Europese gemeenschap in *Rapport over de situatie van de landbouw in de EEG, 1970 en 1971*.

duktie naar de industrie nodig maakt. Uit een oogpunt van maximalisatie van het Duitse nationale inkomen is dit volstrekt rationeel.

Onze conclusie luidt, dat het ontbreken van een gemeenschappelijke monetaire politiek de integratie vertraagt en soms noodzaakt tot een schoksgewijze aanpassing, hetgeen een pijnlijk proces is, doch *dat het bepaald te ver gaat om te stellen*¹¹⁾, *dat de gemeenschappelijke markt- en prijspolitiek zonder een gemeenschappelijke monetaire politiek desintegratie veroorzaakt*. Pas wanneer de gemeenschappelijke markt- en prijspolitiek zou worden opgegeven en de lidstaten weer hun eigen politiek zouden gaan voeren, zouden de desintegrerende krachten vrij spel krijgen.

De voorstellen van Schmitt en Jarchow

Door Schmitt en Jarchow is een voorstel gedaan, dat inhoudt dat weer heffingen aan de grens moeten worden toegestaan om verdergaande desintegratie van de landbouw, die in hun ogen dreigt, tegen te gaan. Deze heffingen moeten zó hoog zijn, dat de „terms of trade” van de landbouw in de lidstaten constant blijven. De prijsontwikkeling zou dus de kostenontwikkeling moeten volgen. Wij menen echter in het voorafgaande te hebben aangetoond, dat de desintegratie die Schmitt vooral

in de nationale structuurpolitiek en Jarchow in de verschillende inflatievoeten ziet, zeker niet te wijten is aan de gemeenschappelijke markt- en prijspolitiek. De Europese integratie is nog niet voltooid en de weg daaraan is vaak pijnlijk. Dat betekent nog niet, dat men de pijn moet verwarren met desintegratie! Integendeel, wij menen dat het verlaten van de gemeenschappelijke markt- en prijspolitiek de tot nu toe bereikte integratie weer grotendeels teniet zou doen. In het voorstel van Schmitt en Jarchow ontbreekt een economisch mechanisme, dat de landbouw in de richting van een efficiëntere arbeidsverdeling moet sturen.

Een gemeenschappelijke economische en monetaire politiek is ongetwijfeld noodzakelijk voor een volledige Europese integratie. Daar het echter nog bijzonder onduidelijk is wannéér deze economische en monetaire integratie voltooid zal zijn, dienen we datgene wat tot nu toe is bereikt met zorg te koesteren en niet de vogel in de hand op te geven voor tien in de lucht.

A. M. Bunjes
A. Kapteyn
C. H. M. Sonnemans

¹¹⁾ Vgl. Jarchow, blz. 109.